

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25:94(497.4Kranj)"1948/1953"

930.25:352(497.4Kranj)"1948/1953"

Prejeto: 23. 5. 2022

Odmev informbirojevskega spora v partijskih organizacijah na območju okraja Kranj

LUKA CERAR

mag. zgodovine, arhivist

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj,

Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

e-pošta: luka.cerar@zal-lj.si

Izvleček

V članku so poglobljeno predstavljene razmere, ki so vladale na območju okraja Kranj na vrhuncu informbirojevskega spora med leti 1948 in 1953. Spor med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo je poskrbel za pretres na svetovnem političnem zemljevidu. Toda posledice spora niso bile samo globalnopolitične, temveč so zadele tudi organizacije na samem dnu partijske hierarhične lestvice. Partijske organizacije na področju okraja Kranj so bile odločene biti bolj pozorne pri iskanju morebitnih »neželenih elementov«, vendar se obenem vsaj na začetku niso želele preveč ostro usmeriti proti Sovjetski zvezi.

Abstract

THE REVERBERATION OF THE INFORMATION BUREAU DISPUTE IN COMMUNIST PARTY ORGANIZATIONS IN THE KRANJ DISTRICT

The article presents an in-depth situation in the Kranj District at the height of the Information Bureau dispute between 1948 and 1953. The conflict between the Soviet Union and Yugoslavia caused turmoil on the world political map. The consequences of the conflict were not only global but also hit organizations at the very bottom of the party hierarchy. The party organizations in the Kranj District were determined to search for possible "undesirable elements" more carefully. However, at the same time, at least at the beginning, they did not want to turn too sharply against the Soviet Union.

Ključne besede:

Tito, Stalin,
Jugoslavija,
Sovjetska zveza,
Informbiro,
Kranj

Key-words:

Tito, Stalin,
Yugoslavia, Soviet
Union,
Communist
Information
Bureau, Kranj

Uvod

Leta 1948 je svetovno politiko, v kateri so se že kazali obrisi hladne vojne, pretresel spor med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo oziroma med Stalinom in Titom. To je bil čas, ko so bile razmere med obema velesilama, Združenimi državami Amerike in Sovjetsko zvezo, že zelo zaostrene in se je že izrisovala blokovska delitev sveta. Od konca druge svetovne vojne je bila Jugoslavija trdno zasidrana v socialističnem taboru. Za to obdobje je značilna tesna naslonitev Beograda na Moskvo, tako na gospodarskem kot političnem področju. Razkol med Stalinom in Titom je na novo premešal karte in imel za posledico, da je Jugoslavija postala država, ki je vodila nekakšno svojo pot v socializem. V nemški politiki je bila Jugoslavija tako dolgo označena kot *Sonderfall*, kot neki poseben primer, ki bi ga težko jasno uvrstili izključno v en ali drugi tabor. Britanski odpravnik poslov v Beogradu je tako ob informbirojevskem sporu poleti 1948 zapisal, da gre za enega izmed najpomembnejših dogodkov v zgodovini komunizma, posledice razkola naj bi bile celo primerljive s tistimi med Rimom in Bizancem.¹

Namen pričujočega članka ni analizirati posledice spora na globalni ravni, temveč je moja želja analizirati delovanje partijskih organizacij na nižjih ravneh. Vseeno bo nekaj besed namenjenih tudi dogajanju v politiki na najvišji ravni, saj je te stvari treba osvetliti, če hočemo razumeti dogajanje na nižjih ravneh. Predvsem želim ugotoviti, kako je informbirojevski spor vplival na delovanje Mestnega komiteja Komunistične partije Slovenije (KPS) Kranj in na delovanje partijske organizacije na okrajni ravni. Cilj je prikazati, kako so dogodki na najvišji politični ravni vplivali na odnose na nižji ravni, kako so se partijske organizacije spopadale z informbirojevskim sporom, kako so skušale utrditi enotnost partije, kakšne parole so uporabljali v organizacijah ipd. Način gledanja od spodaj je posebej zanimiv zato, ker nam ne predstavlja visokoletečih izjav najvišjih politikov, ampak nam velikokrat prikaže izzive, s katerimi so se v tistem času spopadali navadni ljudje.

Informbirojevski spor

Objava resolucije Informbiroja (Informacijskega biroja komunističnih strank, op. avt.) je za Jugoslovane pomenila veliko presenečenje. Stalin je bil leta predstavljen kot tovariški lik, nakar se je naenkrat spremenil v sovražnika. Jugoslovanska komunistična partija se je odločila strniti svoje vrste. Uvedeni so bili disciplinski ukrepi do posameznikov, ki so delili sovjetska prepričanja ali zgolj izražali nezadovoljstvo nad stanjem v Jugoslaviji. Za privrženca resolucije je bil kmalu ustvarjen nov izraz: *ibejevec* (v dokumentih, ki sem jih preučeval, je največkrat uporabljen izraz *informbirojevec*, zato ga tudi sam uporabljam v nadaljevanju, op. avt.).² Problem boja proti *informbirojevcem*³ je morda še najbolje ponazoril minister za notranje zadeve Aleksandar Ranković: »*Najhujše je, da ne veš, kdo je tvoj sovražnik! Doslej je bil sovražnik zunaj partije, na nasprotni strani, zdaj pa je lahko tudi dovčerajšnji najboljši tovariš.*«⁴

Kaj je bilo v ozadju spora med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo? Številni jugoslovanski komunisti so se v obdobju med vojnama izobraževali v Moskvi in tako postali zvesti učenci Sovjetske zveze. Toda Jugoslavija je bila edina država vzhodnega bloka, kjer se je že med vojno oblast razvila neodvisno od Sovjetske

¹ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 187.

² Previšić: *Zgodovina Golega otoka*, str. 57.

³ O frakcijskih bojih znotraj KPJ pred drugo svetovno vojno sicer tudi Gužvica: *Frakcijski boji v Komunistični partiji Jugoslavije*.

⁴ Previšić: *Zgodovina Golega otoka*, str. 61.

zveze. Ta je sicer podpirala Jugoslavijo, vendar je kljub temu obstajala velika razlika med Jugoslavijo in ostalimi sovjetskimi sateliti. Tam so komunistični voditelji na oblast prišli potem, ko je državo zavzela sovjetska vojska. Na drugi strani je jugoslovansko komunistično vodstvo drugo svetovno vojno preživelo znotraj države in ob tem še zgradilo močno vojsko. S tem so jugoslovanski voditelji na čelu s Titom postali samozavestni in odločni, da ne bodo igrali samo vloge Stalinovega vazala.⁵ Stalinu seveda ni bila všeč samosvojost jugoslovanskih voditeljev. Odnosi so se počasi slabšali, medtem ko je leta 1948 med državama dokončno počilo. Stalina so zmotili predvsem pogovori med Jugoslavijo in Bolgariji o morebitni federaciji, prav tako je kremeljski gospodar nasprotoval krepitvi jugoslovanskega vpliva v Albaniji.⁶ Ugledni ameriško-britanski zgodovinar Tony Judt je ocenil, da je Stalina motila mešanica jugoslovanskega iredentizma in partizanske revolucionarnosti.⁷ Sovjetska zveza je ob podpori svojih vzhodnoevropskih satelitov Jugoslavijo leta 1948 izključila iz Informbiroja. Kmalu je jugoslovanskim voditeljem postalo jasno, da obstaja nevarnost, da bi Sovjetska zveza zamenjala jugoslovansko vodstvo. Takratni jugoslovanski zunanji minister Edvard Kardelj je dogodke poleti 1948 komentiral z naslednjimi besedami: »*Bilo nam je jasno, da bo bitka za neodvisnost narodov Jugoslavije in neodvisnost jugoslovanske socialistične poti zahtevala malo državljansko vojno, v kateri bomo morali proti dogmatsko konservativnemu nasilju odgovarjati z revolucionarnim nasiljem.*«⁸

Tito in ostali komunistični veljaki niso takoj želeli porušiti vseh mostov, toda sčasoma je retorika proti Sovjetski zvezi postajala ostrejša, krepila se je tudi represija v Jugoslaviji. Oblast je na vsak način želela preprečiti, da bi prišlo do večjega nezadovoljstva znotraj države, ki bi ga lahko Stalin izkoristil. V nadaljevanju se trudim prikazati, kako so se nezaupanje, paranoja in represija kazali na nižji ravni, v našem primeru na območju okraja Kranj.

Prvi znaki napetosti v okraju Kranj

Zapisniki sej Mestnega komiteja KPS Kranj so večinoma dobro ohranjeni. Žal je treba zapisati, da v fondu manjkajo ravno nekateri zapisniki iz prelomnega leta 1948, ki bi nam lahko še bolj odkrili dogajanje na občinski in okrajni ravni. Prvo omembo informbirojevskega spora v letu 1948 najdemo v zapisniku seje Mestnega komiteja 13. oktobra 1948. Na seji so poudarili, da je treba celicam komunistične partije, ki delujejo na terenu, pojasniti delovanje jugoslovanske komunistične partije. Celicam in posameznikom v njih je treba pojasniti, da so obtožbe zoper Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) neutemeljene. Vseeno je v zapisniku moč opaziti, da jugoslovanska partija v tistem trenutku ni želela dodatno razburjati sovjetske. Tako je denimo ob koncu točke 2 zapisnika z dne 13. oktobra 1948 omenjeno, da je treba sicer razpravljati o obtožbah, ki letijo na jugoslovansko partijo, vendar ob tem paziti, da se ne bo rušila avtoriteta Velikoruske komunistične partije/boljševikov (VKP/b).⁹

V luči informbirojevskega spora je treba omeniti II. kongres KPS, ki se je začel 11. novembra 1948. Naloge II. kongresa KPS je v govoru povzel sekretar Centralnega komiteja (CK) KPS Miha Marinko: »*Delo našega kongresa bo temeljilo na izredno bogati snovi in analizi, ki jo vsebujejo poročila petega Kongresa KPJ. Linijo so nam jasno označila poročila, referati, resolucije, program in statut*

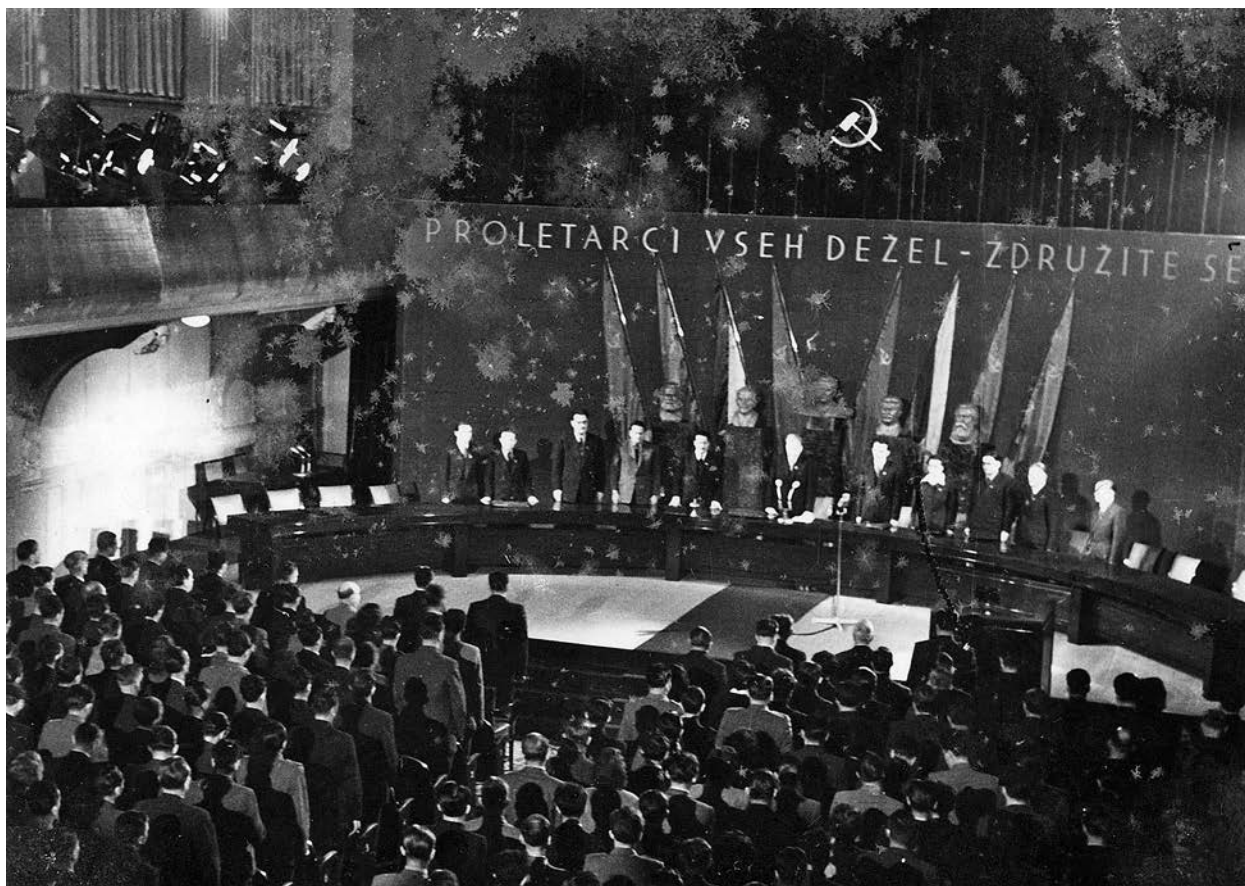
⁵ Pirjevec: *Tito in tovariši*, str. 226.

⁶ Gabianski: *The 1948 Soviet-Yugoslav clash: historiographic versions and new archival sources*, str. 63–64.

⁷ Judt: *Povojna Evropa*, str. 173.

⁸ Pirjevec: *Tito in tovariši*, str. 275.

⁹ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 13. 10. 1948«.

II. kongres KPS (Vir: SI ZAL LJU/0342, B12).

*petega Kongresa KPJ. Njegova solidna idejno politična osnova in smer bo našemu kongresu omogočila obravnavati problematiko in naše naloge v Sloveniji.*¹⁰ Podrobneje se v delo kongresa ne bomo spuščali, vendar velja omeniti, da je bila ob koncu kongresa izdana Resolucija o obtožbah Informbiroja in klevetniški kampanji proti KPJ. V resoluciji je med drugim pisalo, da se pod plaščem avtoritete Sovjetske zveze in Informbiroja skriva razdiralno delo imperialističnih agentur. Kongres je tudi ugotovil, da je KPJ storila vse, da bi se nesoglasja z VKP/b rešila, vendar vodstvo Sovjetske zveze tega ni želelo.¹¹ Kar je sprejel II. kongres, je bilo seveda treba prenesti na teren. Partijske organizacije na nižji ravni so imele nalogo, da ljudem razložijo, kakšne so nadaljnje smernice za delovanje. Na seji Mestnega komiteja KPS Kranj 23. novembra 1948 je bilo povedano, da je zelo pomembno, da se razširi študij po celicah, predvsem zato, ker je treba preštudirati gradivo II. kongresa KPS in V. kongresa KPJ, ki je potekal isto leto.¹²

Na V. kongresu KPJ so sicer jugoslovanski voditelji zavrnilo obtožbe Informbiroja, ki naj bi nastale na temelju napačnih informacij. Stalina so razglašali za prijatelja v preteklosti, sedanosti in prihodnosti.¹³ Kljub temu da je bila KPJ izpostavljena hudim kritikam Sovjetske zveze, je jugoslovansko vodstvo še vedno želelo dokazati, da je na pravi poti in da spoštuje Stalina. V *Ljudski pravici* lahko 21. decembra, na Stalinov rojstni dan (veljalo je, da se je Stalin rodil

¹⁰ Politično poročilo CK Komunistične partije Slovenije je podal tov. Miha Marinko. V: *Ljudska pravica*, 13. 11. 1948, št. 272, str. 1.

¹¹ Resolucija o obtožbah Informbiroja in klevetniški kampanji proti KPJ. V: *Ljudska pravica*, 16. 11. 1948, št. 275, str. 3.

¹² SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 23. 11. 1948«.

¹³ Pirjevec: *Tito, Stalin in Zahod*, str. 161.

II. kongres KPS (Vir: SI ZAL LJU/0342, B12).

21. decembra 1879, čeprav se je dejansko 6. decembra 1878), najdemo na prvi strani sliko sovjetskega voditelja ter ob tem pravi hvalospev Stalinu, borcu proti fašizmu in imperializmu, voditelju delavskih množic.¹⁴

Kljub temu, da je partija vsaj navzven še vedno izražala lojalnost Stalinu, se je stanje na terenu konec leta 1948 in na začetku leta 1949 zaostri.

Leto 1949

Na območju Kranja je konec leta 1948 prišlo do nesoglasij, saj je izbruhnil spor med partijci v tovarni Iskra. V Mestnem komiteju so ugotovili, da bo v tovarniški celici potrebno več študija, da ne bo partijska linija zopet zašla. V tem sporu je prišlo tudi do izključitve nekaterih partijcev. Kot lahko razberemo iz zapisnika, je prišlo v tovarni do nesoglasij in dveh rivalskih skupin znotraj partije. Treba je povedati, da se prvi lov na informbirojevce še ni začel. Kljub temu da so bili nekateri partijski člani v tovarni Iskra deležni hudih kritik, ni v zapisnikih Mestnega komiteja zaslediti očitkov, da gre za informbirojevce.¹⁵ To ni nič nenavadnega, saj so se množične aretacije informbirojevcev v Sloveniji začele dogajati šele po seji politbiroja Centralnega komiteja KPS 13. januarja 1949. Tam je Stane Kavčič ostale člane opozoril, da se na terenu pojavlja dejavnost informbirojevcev. Kritike so bili deležni tudi številni okrajni komiteji in celice, saj naj bi jim po mnenju Kavčiča popustila budnost. Posebej je bila kritizirana partijska celica na Univerzi v Ljubljani, kjer naj bi po mnenju sloven-

¹⁴ Ob 69. rojstnem dnevu generalisima Stalina. V: *Ljudska Pravica*, 21. 12. 1948, št. 304, str. 1.

¹⁵ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 3. 12. 1948«.

skega notranjega ministra Borisa Kraigherja prišlo do pojavov oportunitizma in nevere v lastne sile.¹⁶

Na začetku januarja je potekala tudi prva seja Mestnega komiteja KPS Kranj, kjer že lahko zasledimo omenjanje spora z Informbirojem. V točki 3 v zapisniku je namreč napisano, da tovariši v organizaciji potrošniške zadruga sploh niso hoteli razpravljati o vprašanju spora z Informbirojem. Ena izmed tovarišic je tako dobila vtis, da se prisotni ne strinjajo povsem z resolucijo našega CK (ni povsem jasno, ali je mišljena resolucija KPS ali KPJ, op. avt.). Prav tako je med branjem zapisnika zaznati povečano željo po budnosti, ki je bila v očeh partije seveda nujna, če se je »želelo razkrinkavati neželene elemente«. Budnost je tedaj pomenila, da morajo partiji skrbeti za to, da se znotraj partije ne razvijajo škodljivi elementi, da morajo biti pozorni in osredotočeni na morebitna odstopanja. Tako lahko v zapisniku seje 5. januarja preberemo tudi to, da obstaja problem v partijskih organizacijah v tovarnah, kamor se je zaneslo razmišljanje, da tam ni sovražnih elementov.¹⁷

Dva meseca kasneje je bil informbirojevski spor že glavna vsebina sestanka Mestnega komiteja. Na seji 9. marca 1949 se je vodstvo kranjskih komunistov seznanilo s tem, da je pritisk Sovjetske zveze in njenih satelitov na Jugoslavijo čedalje hujši. Zato je bilo treba še povečati budnost v partijskih celicah in paziti na tiste, ki so hujskali ljudstvo. Posebej zanimiv je zadnji del poročila, kjer lahko izvemo, da obstaja tukaj (predvidevam, da je mišljeno kranjsko območje, op. avt.) tajna organizacija, ki pošilja ljudi čez mejo z namenom, da bi širili neresnične informacije o Jugoslaviji. Tako naj bi nekaj dni pred sestankom Mestnega komiteja nekaj mladeničev iz Kranja poskušalo pobegniti, toda oblastem je uspelo beg preprečiti.¹⁸

Vsekakor lahko v zapisnikih sej Mestnega komiteja vidimo željo, da bi parole, ki jih je oblikoval državni vrh, prišle med prebivalstvo. Prav tako je razvidno, kako zelo so si občinski veljaki prizadevali, da bi bila partijska organizacija na področju Kranja enotna. Vseskozi je govora o budnosti, o tem, da je treba o stvareh razpravljati, jih poskušati razložiti ljudem in s tem s komunistično ideologijo preplesti celotno družbo. Posebej velikokrat je poudarjeno, da je jugoslovanska pot v socializem prava in da je država neupravičeno tarča kritik iz tujine.

Aprila 1949 je potekal III. kongres Ljudske fronte Jugoslavije (LFJ), kjer je bila glavna pozornost namenjena referatu Josipa Broza Tita. Ta je v govoru poudaril, da se ima Jugoslavija pravico boriti proti klevetam Sovjetske zveze in preostalih socialističnih držav. Poleg tega je Tito navdušenim delegatom povedal, da je gonja proti Jugoslaviji protimarksistična in protileninistična ter da klevete Sovjetske zveze in ljudskih demokracij samo spodbujajo reakcionarne in kapitalistične sile v borbi proti socializmu.¹⁹

Povsem jasno je, da je bil Titov govor glavna tema naslednjega sestanka Mestnega komiteja KPS v Kranju. Na seji 19. aprila 1949 je bilo veliko govora o Informbiroju. Problem naj bi predstavljalo dejstvo, da se še vedno najdejo ljudje, ki poslušajo poročila iz Moskve in Londona. Te parole so se potem širile med množicami in s terena so prihajala celo poročila, da se ljudstvo boji nove vojne. Člani Mestnega komiteja so se seznanili tudi z dejstvom, da bo Sovjetska zveza s svojimi sateliti želela na vsak način zavirati graditev socializma in izpolnitev petletnega gospodarskega načrta. Na koncu poročila je zapisano tudi, da se v Jugoslaviji v večji meri še vedno predvajajo sovjetski filmi, medtem ko v domovini svetovnega komunizma jugoslovanskih filmov niso več predvajali,

¹⁶ Gabrič: Informbirojevstvo na Slovenskem, str. 164–165.

¹⁷ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 5. 1. 1949«.

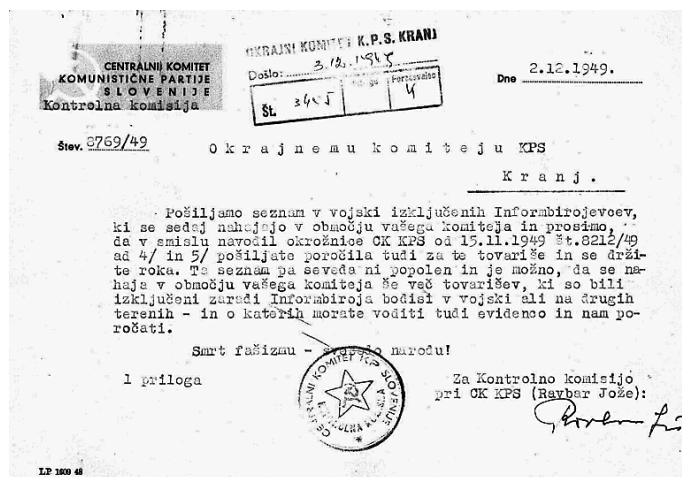
¹⁸ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 9. 3. 1949«.

¹⁹ Referat maršala Tita na III. kongresu Ljudske fronte Jugoslavije. V: *Ljudska pravica*, 10. 4. 1949, št. 85, str. 1–2.

prav tako niso bili popularizirani jugoslovanski heroji.²⁰

Na III. kongresu LFJ je bilo nižjim organizacijam danih nekaj priporočil, kako ravnati v prihodnje in kako nadaljevati borbo delavskega ljudstva Jugoslavije. Glavne naloge so bile: razširjanje živahnega političnega dela med ljudskimi množicami, pojasnjevanje nalog in načinov socialistične graditve, dejavna politična borba proti sovražnikom socializma, vsestransko sodelovanje ljudskih množic pri delu organov ljudske oblasti, pospeševanje vseh načinov dela z namenom, da bi se dvignila kulturna stopnja in življenjski standard delovnega ljudstva v mestih in vaseh ipd.²¹

Na začetku junija 1949 je Sovjetska zveza še povečala pritisk na Jugoslavijo. Uvedla je popoln gospodarski bojkot in ob tem prenehala podpirati jugoslovanske zahteve na Koroškem. O tem je bilo govora tudi na naslednji seji Mestnega komiteja KPS Kranj. Sovjetska zveza naj bi Jugoslaviji tako zadala hud udarec, saj je »stala na strani izdajstva in prodala našo Koroško«. Poleg tega lahko v zapisniku z dne 5. julija 1949 preberemo tudi kritiko kranjskih članov partije. Ti naj bi premalo študirali in tako hitreje padli pod vpliv informbirojevcev, saj sami ne znajo tolmačiti problemov.²² Poleti 1949 je Sovjetska zveza sicer Jugoslaviji poslala vrsto diplomatskih not, kjer je namigovala tudi na to, da bi lahko za dosego svojih ciljev uporabila odločnejša sredstva. Premiki vojaških enot v jugoslovanskih sosedah so zlovesče slutnje le še okrepili.²³ Sovjetska zveza je tisto poletje odločno nastopila proti Jugoslaviji na konferenci Sveta zunanjih ministrov, ki je odločala o mirovni pogodbi z Avstrijo. Zunanji ministri (vključno s sovjetskim Višinskim) niso pustili, da bi jugoslovanski predstavnik pojasnil stališče Jugoslavije, ki je želela spremembo meje na avstrijskem Koroškem, poleg tega pa tudi avtonomijo za tiste dele ozemlja, kjer so živeli Slovenci. Jugoslovanski mediji so se ostro odzvali na izdajo Sovjetske zveze, ki naj bi v imperialistični maniri prodala jugoslovanske zahteve v zameno za 150 milijonov dolarjev odškodnine za nemško imovino v Avstriji.²⁴

Dopis CK KPS Okrajnemu komiteju KPS Kranj
(Vir: SI ZAL KRA/0188, t. e. 11).

²⁰ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 19. 4. 1949«.

²¹ Programska deklaracija Ljudske fronte Jugoslavije. V: *Ljudska pravica*, 12. 4. 1949, št. 87, str. 2.

²² SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 5.7.1949«.

²³ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 189–190.

²⁴ Jugoslavija se ne bo nikdar odrekla svojim pravičnim teritorialnim zahtevam na Slovensko Koroško in odško-

Fond Okrajnega komiteja ZKS Kranj (SI ZAL KRA/0188) nam ponuja zelo zanimiv vpogled v korespondenco med kontrolno komisijo Centralnega komiteja KPS in Okrajnim komitejem KPS. Prvi dokument na to temo je datiran z 29. aprilom 1949, ko je kontrolna komisija poslala okrajnim komitejem zahtevo, da v Ljubljano pošljejo seznam članov partije, ki so bili izključeni v zvezi z resolucijo Informbiroja. Okrajni komite je moral za vsako osebo zapisati, kakšna je bila njena partijska funkcija pred izključitvijo in kakšne so bile njene morebitne funkcije na višjih ravneh. Poleg tega je moralo biti sporočeno tudi, kje se oseba nahaja sedaj, na katerem delovnem mestu je in kakšna je delavnost te osebe. Sledil je še poziv okrajnim komitejem, naj se v partijski organizaciji preverijo budnost pri vprašanju Informbiroja in kontrole nad izključenimi. Okrajni komite KPS Kranj je moral (tako kot tudi vsi preostali okrajni komiteji) poročilo o informbirojevcih poslati do petega dne v mesecu. Na žalost je v fondu SI ZAL KRA/0188 prvo ohranjeno poročilo šele iz septembra 1949. V poročilu so odgovorni navedli, da trenutno na področju kranjskega okraja vodijo kot informbirojevce 14 oseb.²⁵

V nadaljevanju si bomo mesečne sezname podrobneje ogledali. Velika večina ljudi je na seznamih omenjena večkrat, zato sem se odločil, da pri njih podrobneje zapišem zgolj prva zapažanja o njih in nadaljevanju pa zgolj, če je bilo dopisanega kaj novega. Številne ocene obnašanja informbirojevcev so se namreč ponavljale iz meseca v mesec. Kot prva je bila v poročilu navedena Pavla Kosmač, sicer strugarka v tovarni Iskra. Iz partije je bila izključena na temelju izjave, da podpira resolucijo Informbiroja. Po izključitvi je živela dokaj nevpaddljivo življenje. Svojega dejanja ni obžalovala, vendar odgovorni niso zaznali niti propagiranja idej Informbiroja. Janez Dolenc je bil zaposlen kot delavec v tovarni Tiskanina, od koder je odšel po izključitvi iz partije. Od tedaj naprej je živel na svojem posestvu in se ni zanimal za politiko. Tudi Stevo Topalović, po poklicu frizer, se po izključitvi iz partije ni zanimal za politično življenje. Opravljal je delo v tovarni Tiskanina. Viktor Dolgan je bil izključen zaradi »*slabega pojmovanja o resoluciji Kominformbiroja*«. Dana Žagar je bila kot medicinska sestra v dispanzerju Celje izključena zaradi napačnih pojmov, vendar Okrajni komite KPS Kranj leta 1949 ni imel nobenih natančnejših informacij, kje se omenjena nahaja. Tudi o številnih drugih izključenih so bili podatki bolj skopi. Profesor Črtomir Zorec naj bi se nahajal v zaporu v Ljubljani. Tam naj bi bila tudi Rusinja Natalija Kiseljevskaja, pred izključitvijo zaposlena v zdravilišču na Golniku. Franc Drmota naj bi bil izključen v času služenja v Jugoslovanski armadi, po podatkih komiteja že 12. maja 1945. Tu gre po vsej verjetnosti za napako v letnici. Izključeni so bila tudi Alojzij Batić, Jože Rakovec, Janko Urbanček in Anton Marn, vendar natančnejših podatkov o njihovem aktualnem pogledu na informbirojevski spor v Kranju niso imeli. V poročilu je omenjena še Dana Prodanović, ki je bila iz partije izključena maja 1949, nato je takoj odšla na svoj dom v Beograd.²⁶

V času, ko so na Okrajnem komiteju KPS Kranj že vodili seznam informbirojevcev, se je marsikaj zanimivega dogajalo tudi na sejah Mestnega komiteja. Ta je bil večino časa podrejen Okrajnemu komiteju, medtem ko je bil v luči številnih reorganizacij in sprememb od poletja 1950 do spomladi 1952 izločen in je deloval samostojno. Še posebej velja omeniti sejo 3. oktobra 1949, na kateri je bila prva točka priprava na okrajno partijsko konferenco, vendar se je razprava v glavnem vrtela okoli vprašanja Informbiroja. Zapisnik seje 3. oktobra 1949 nam da izjemen uvid v takratno razmišljanje, obenem se čuti tudi strah pred morebitnim vojaškim napadom Sovjetske zveze. Že na začetku je bilo jasno poudarjeno, da se informbirojevske klevete širijo predvsem prek radia, zato je treba biti

dnini za škodo, povzročeno med vojno. V: *Ljudska pravica*, 22. 6. 1949, št. 146, str. 1.

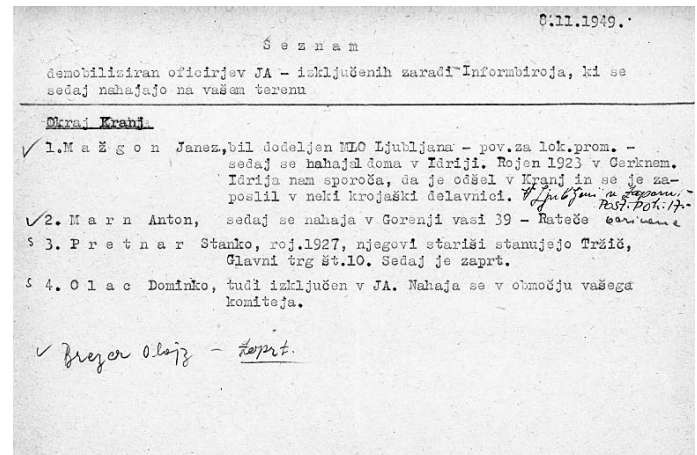
²⁵ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo v zvezi z kominformovci z dne 3. 9. 1949«.

²⁶ Prav tam.

še posebej previden in buden. Posebna pohvala je veljala delavcem v tovarnah, ki naj bi s svojim preseganjem norm najbolj odgovarjali na obrekovanja iz tujine. Člani Mestnega komiteja so bili v nadaljevanju obveščeni, da so Sovjetska zveza in zaveznice odpovedale gospodarske pogodbe, zato mora Jugoslavija po novem sklepati pogodbe tudi z zahodnimi državami. Sovjetska zveza naj bi bila ljubosumna na Jugoslavijo zaradi njenih uspehov pri gradnji socializma. Ti uspehi naj bi zatemnili Kremeljsko zvezdo.²⁷

V zapisnikih proti koncu leta 1949 lahko razberemo čedalje ostrejšo retoriko proti Sovjetski zvezi. Med drugim je zapisano, da so ob izdaji informbirojevske resolucije v Jugoslaviji še mislili, da je Sovjetska zveza v zmoti in nepoučena, leto kasneje pa da vedo, da temu ni bilo tako. Da so namere vzhodnega bloka resne, dokazuje tudi manever ruskih tankov in 200 bombnikov na madžarski meji. S tem naj bi želeli prestrašiti Jugoslavijo. V nadaljevanju seje so se člani komiteja spraševali, ali velja dejansko pričakovati napad Sovjetske zveze na Jugoslavijo in kako bi se v tem primeru obnašali rdečearmejci, ki so svet rešili pred fašizmom. Prvi del sestanka se je sklenil z ugotovitvijo, da je treba še več brati govore Tita in Djilasa ter vse to prenesti na množične organizacije.²⁸

Besedo je nato prevzel Janez Šinkovec, ki je bil, sodeč po zapisanem, v komiteju zadolžen za zadeve državne varnosti oziroma je bil predstavnik Uprave državne varnosti (UDV). Opozoril je na nekatere nepojasnjene požige v kranjskem okraju, za katerimi bi lahko stale informbirojevske obveščevalne službe. Šinkovec je nadalje pojasnil, da je treba biti še posebej pozoren na socialdemokrate in ruske emigrante. Informbiro naj bi po njegovem želel z raznimi malenkostmi razbijati enotnost jugoslovanske partije. Šinkovec je za konec še poudaril, da je treba še posebej paziti na ljudi (tudi člane partije), ki so bili med vojno v nemških koncentracijskih taboriščih, posebej v Dachauu, in tam podpisali izjavo o sodelovanju z Gestapom. Na te ljudi je bilo treba biti še posebej pozoren, o njih razpravljati in jih razkrinkati.²⁹ V ozračju nezaupanja v letih po drugi svetovni vojni je partija želela svojo oblast utrditi tudi s številnimi montiranimi procesi. Mednje spadajo tudi t. i. dachauski procesi, kjer so sodili ljudem, ki so preživeli pekel nacističnih koncentracijskih

Seznam demobiliziranih oficirjev JA
(Vir: SI ZAL KRA/0188, t. e. 11).

²⁷ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 3. 10. 1949«.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam.

taborišč. Ravno zaradi tega so bili v paranoji povojnih let še bolj sumljivi. Partija je z uvedbo postopkov proti tem ljudem konsolidirala svoje vrste in utrdila svojo oblast, obenem je prikazala možnost odkrivanja pravega oziroma zgolj navideznega sovražnika.³⁰

V oktobrskem poročilu o informbirojevcih na področju Kranja je bilo nekaj sprememb. Pavla Kosmač, ki je bila še v septembrskem poročilu označena za nevpadljivo, naj bi se po novem nahajala v ljubljanskih zaporih. Pri Stevu Topaloviću so oblastniki zaznali številne stike z ljudmi, kar naj bi bilo sumljivo. Sodeč po poročilu Topalović svojega mišljenja glede Informbiroja še ni spremenil. Viktor Dolgan je bil v poročilu pohvaljen, saj naj bi v šolski zbornici pravilno tolmačil in zastopal sindikalne linije. To nam obenem pokaže, kako razvejan je bil represivni aparat, ki je zares podrobno spremljal osumljene. Janko Urbanček, prav tako že omenjen v septembrskem poročilu, je bil zaradi suma požiga dveh hiš v Šenčurju aretiran, a nato hitro izpuščen. Po prihodu na prostost se je začel bolj udeleževati pri družbenih dejavnostih. Simon Jančar je bil v poročilu deležen zelo ostre kritike. Ob resoluciji Informbiroja se je kar sam prijavil za izstop iz partije. Nato je med delom v tovarni širil ideje, da politično delo med delavstvom ni potrebno in zasmehoval delavke. Poročilo se zanj zaključilo z ugotovitvijo, da je odkrit informbirojevec. V poročilu so omenjeni še Črtomir Zorec, Janez Dolenc in Pavel Pohleven, o katerih okrajni odbor ni imel skoraj nobenih informacij.

Leto 1950

V poročilu o dejavnosti in razvoju Informbiroja na začetku leta 1950 lahko preberemo, da v Okrajnem komiteju KPS Kranj ne razpolagajo z novimi podatki o že razkritih informbirojevcih. Ravno njihova nedejavnost naj bi bila po mnenju Okrajnega komiteja še toliko bolj skrb vzbujajoča, saj naj bi se usmerili v podtalno delovanje. Oblast je ob božičnih praznikih veliko pozornosti namenila tudi vandalizmu v cerkvi v Železnikih in dogajanju v Orehku pri Kranju, kjer je član KP ljudem ob obisku polnočnice grozil s pištolo. Primere je UDV preiskala in prišla do zaključka, da gre za delo sovjetske tajne službe NKVD (*Narodny komissariat vnutrenih del*), ki je na ta način želela med ljudmi izničiti zaupanje v jugoslovansko oblast. Poleg tega je v poročilu opisano tudi sumljivo delovanje dveh tovarišev iz Kranja, ki naj bi bila informbirojevca, vendar natančnejših informacij o njiju še niso imeli.³¹ V naslednjem mesečnem poročilu³² lahko preberemo, da je UDV aretirala zgoraj omenjena tovariša, in sicer Franca Vodenika (poverjenika za lokalno obrt in industrijo pri Okrajnem ljudskem odboru Kranj (OLO)) in Franca Božiča (referenta za komunalne zadeve pri Mestnem ljudskem odboru Kranj (MLO)). Poleg njiju je bilo aretiranih še nekaj članov mestne oziroma krajevne oblasti. Vsi aretirani so bili izključeni iz KP. Organizacijski sekretar Okrajnega komiteja Kranj Peter Naglič je v poročilu pojasnil, da so aretirani sestavljali informbirojevsko skupino, ki je imela namen sabotaže na gospodarskem in političnem polju. Njihovo delovanje je bilo po Nagličevem mnenju naperjeno proti zrušitvi režima v Jugoslaviji.³³

To je bilo obdobje, ko je bilo med prebivalstvom zaznati nezadovoljstvo z razmerami v državi. Sovjetska zveza je Jugoslaviji v informbirojevskem poročilu

³⁰ Koncilija: *Politično sodstvo*, str. 298.

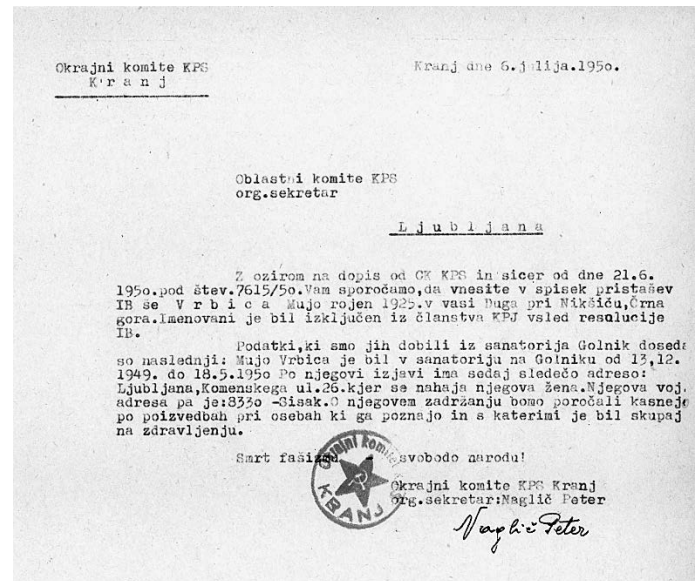
³¹ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o dejavnosti in razvoju informbiroja z dne 10. 1. 1950«.

³² Poročilo je napačno datirano z 10. januarjem 1950. Glede na to, da je v poročilu opisano delovanje informbirojevcev v mesecu januarju, je logično sklepanje, da je pravi datum nastanka dokumenta 10. februar 1950.

³³ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o razvoju informbiroja z dne 10. 2. 1950«.

med drugim očitala, da ne izvaja dovolj odločne politike na podeželju. Tako je jugoslovansko vodstvo spremenilo svojo politiko na vasi in začelo s kolektivizacijo. Ta ni prinesla želenih rezultatov, zato so številni na glas izražali svoje nezadovoljstvo. Kmetje so se upirali obveznemu odkupu izdelkov, kar je številnim podelilo etiketo informbirojevca. Številni so občutili pomanjkanje in to je bilo z vidika oblasti nevarno, saj so nezadovoljneži lahko postali lahek plen informbirojevske propagande in vojnega hujskanja. Jugoslovanske oblasti so se bale morebitne invazije, zato so želele že v kali zatreti nezadovoljstvo.³⁴

V poročilu marca 1950 so odgovorni ugotavljali, da ni zaznati sovražnih parol, vendar je mogoče opaziti slabšo udeležbo na zborih komunistov in partijskih sestankih. Na sestankih je tudi razprava skromna, kar naj bi bila posledica delovanja Informbiroja in reakcije. V nadaljevanju poročila je omenjeno delovanje informbirojevca Steva Topalovića, ki naj bi v tovarni Iskra, kjer je bil zaposlen, pogosto kritiziral partijske in upravne funkcionarje. Poleg Topalovića poročilo omeni tudi Viktorja Dolgana, ki naj bi sicer bil dober človek, a premalo odločen. Za konec poročila sledi še seznam informbirojevcev, ki so v zaporih.³⁵ V naslednjih mesecih so si poročila o pristaših Informbiroja zelo podobna. Med drugim lahko izvemo, da so na temelju raziskovanj UDV prišli do zaključka, da Viktor Dolgan ne podpira več Informbiroja in so ga tako brisali iz evidenc. Med zanimivejšimi zapisi so zagotovo tisti o ruski zdravnici Nataliji Kiselevskaji, ki je bila ob objavi resolucije Informbiroja izključena iz partije in aretirana. V poročilih v letu 1950 so odgovorni iz kranjskega okraja zapisali, da ne vedo, kje se ruska zdravnica nahaja. Poleg tega je zanimiv tudi zaključek poročila za mesec maj, kjer je zapisano, da se hujskanje s strani Informbiroja kaže v tovarni Tiskanina, kjer naj bi bilo vzdušje slabo zaradi prehranskega položaja. Med drugim naj bi se zaradi pomanjkanja grozilo celo s prenehanjem dela. Od že prej omenjenih so znova zapisani podatki o Francu Vodniku, Pavli Kosmač in Francu Božiču. Vsi trije naj bi bili v zaporih.³⁶ V poročilu meseca oktobra 1950 je Okrajni komite zapisal, da niso zaznali samo delovanja informbirojevcev, temveč tudi nekaj gestapovščine (najverjetneje so mišljeni ljudje,

Dopis Oblastnega komiteja KPS Okrajnemu komiteju KPS Kranj (Vir: SI ZAL KRA/0188, t. e. 11).

³⁴ Previšič: *Zgodovina Golega otoka*, str. 71–74.

³⁵ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o razvoju informbiroja z dne 4. 3. 1950«.

³⁶ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o informbiroju z dne 10. 5. 1950«.

ki so jih sumili, da so med vojno podpisali izjavo o sodelovanju z nemško tajno policijo Gestapo, op. avt.). Šlo je za nekaj primerov pijančevanja in kriminala. Nasploh je možno ugotoviti, da so odgovorni na Okrajnem komiteju velikokrat združili primere kriminala, pijančevanja in kritike oblasti ter jih povezali v boj proti Informbiroju.³⁷

Vprašanje poti v socializem je bilo eno od tistih, o katerih so največ razpravljali na sejah Mestnega komiteja KPS Kranj tudi v letu 1950. Na seji 16. junija 1950 so člani komiteja med drugim razglabljali o tem, kako je treba na vasi izvajati revolucionarnost, saj naj bi bila v tistem obdobju prav jugoslovanska partija tista, ki je bila nositeljica revolucionarne borbe in marksizma-leninizma. To so bile besede sekretarja Mestnega komiteja KPS Kranj, ki je poleg tega še podal nekaj kritik na račun Sovjetske zveze: *»Bili so dani pogoji skoro po vseh državah, da bi delavski razred prišel na oblast in lahko rečemo, da je SZ zavrta socializem za par desetletij. Gledati in povedati ljudem je treba zasluge naše Partije. Učiti se moramo zgodovino naše Partije in na podlagi tega reševati gospodarska vprašanja.»*³⁸

Tudi dnevno časopisje v tistem obdobju ni skoparilo s kritikami na račun Sovjetske zveze. Sovražni odnosi med državama so bili najprej vidni na najvišji ravni. Prek arhivskih dokumentov lahko lepo vidimo, kako se je partija trudila, da bi kritika Sovjetske zveze prišla tudi do navadnih državljanov. V *Ljudski pravici* lahko 25. maja, torej na Titov rojstni dan, beremo o razlikah med Titom in Stalinom. Ta sicer poimensko ni omenjen, vendar je povsem jasno, na koga cilja avtor člana: *»Če danes primerjamo lik voditelja in človeka, kakšnega vzgaja Tito in njegova partija, ter lik funkcionarja, ki ustreza trenutni politiki sovjetske vlade, potem vidimo veliko razliko, ki je izraz, vzrok in plod dveh poti v socializem.»*³⁹

Z vidika vprašanja Informbiroja je še posebej zanimivo politično poročilo o zunanji in notranjepolitični situaciji, ki je bilo prebrano na sestanku OLO Kranj – okolica 25. maja 1950. Prek branja poročila lahko ugotovimo, kako je oblast želela vplivati na ljudstvo in mu razlagati pomen nekaterih dogodkov. Namen tega je jasno bil, da bi ljudi čim bolj mobilizirali v informbirojevskem sporu in prepričali, da bi se umikali od uradne partijske linije. Poročilo nam tudi sicer nudi izjemen vpogled v tedanje politično dogajanje in pojasnjuje stališče Jugoslavije do nekaterih mednarodnih političnih dogodkov. Poročilo je dolgo devet strani in ima devet točk. Za nas so najzanimivejše točke št. 2, 5 in 9.

V točki 2 lahko v poročilu beremo o borbi za mir in enakopravnost narodov ter v zvezi s tem zunanji politiki Sovjetske zveze. Očitki na račun domovine svetovnega proletariata so bili hudi: *»Dejstvo je, da je borba za mir s strani Sovjetske zveze, ki jo je skušala sovjetska diplomacija tudi monopolizirati, le nova oblika spretno kamuflirane vojnohujskaške propagande.«*... *»Tako se vlada Sovjetske zveze v zunanji politiki ne ravna po socialističnih načelih, kar se je pokazalo predvsem v odnosu do Jugoslavije in tudi drugih držav in sicer: breznačelnost, hegemonizem, politika interesnih sfer, napadalnost,...Vse to dokazuje, da hodi politika Sovjetske zveze v nasprotju s socialističnimi načeli, po poti izkoriščanja malih narodov in je ta politika ravno tako nevarna kot politika imperialističnih sil z zapada.«* Točka pet se v celoti nanaša na borbo Jugoslavije proti agresivni in hegemonistični politiki Sovjetske zveze. Tudi tukaj je brez ovinkarjenja podana slika sovjetske zunanje politike: *»Dejstvo je, da se ne samo v Bolgariji in Madžarski temveč tudi v ostalih informbirojevskih državah, nedemokratični, nečloveški postopki napram jugoslovanski manjšini in tudi napram svojim ljudem, če se ne pokoravajo njihovi revizionistični politiki itd. danes na žalost niti majhno ne razlikujejo od postopkov in dela fašističnih režimov.«* Primerjava Sovjetske zve-

³⁷ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo z dne 11. 10. 1950«.

³⁸ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 3. 10. 1949«.

³⁹ TITO, V: *Ljudska pravica*, 25. 5. 1950, št. 124, str. 1.

ze s fašističnimi režimi nam kaže, na kako nizki ravni so tedaj bili odnosi med Jugoslavijo in domovino svetovnega proletariata. V zaključku poročila je avtor Rajko Mali zapisal še nekaj besed o tem, kako Sovjetska zveza gleda na narodno-osvobodilni boj jugoslovanskih narodov: »*Da bi se prekrila vsebina spora med SZ in Jugoslavijo so voditelji SZ poskušali ne samo omaloževati in prikriti svetu revolucionarne izkušnje in zasluge narodov Jugoslavije, temveč da prepričajo svet, da je našo narodno revolucijo, za katero je dalo življenje 1700000 državljanov vodil gestapo in, da je naša država postala fašistična država.*«⁴⁰

Leti 1951 in 1952

Mesečna poročila o pojavih Informbiroja na začetku leta 1951 so sicer dokaj skopa, vendar je zanimiv pa zapis o pojavu informbirojevcev v Trziču. Tam naj bi se skrival nekdanji član partije Ernest Holly, za katerega piše, da je leta 1949 pobegnil v ilegalo. To je najverjetneje pomenilo, da je pobegnil v tujino. Hudih očitkov je bil deležen Jože Sajovic, sicer zaposlen v Predilnici Trzič, ki je imel stik z omenjenim Hollyem. V predilniški menzi se je Sajovic velikokrat pogovarjal z delavskimi kolegi in kolegicami ter izražal nezadovoljstvo s takratno oblastjo: »*Kaj so nas v stari Jugoslaviji učili naši delavski voditelji oz. predstavniki? Da se moramo nasloniti na Sovjetsko Zvezo, kako se moramo boriti proti draginji itd.*« Sajovic je med drugim še kritiziral Kardelja in Rankovića ter vodstvu partije očital, da ni prispevalo k osvoboditvi. Poleg tega je medije obtoževal, da lažejo, saj so časopisi najprej pisali, da bo letina dobra, a se je nato zgodilo drugače. Sajovic je bil kmalu izključen iz partije in aretiran, poleg njega tudi sodelavki Branka Semič in Marija Mlinar.⁴¹

Mesečna poročila o pojavih delovanja Informbiroja so okrajni komiteji izdajali do junija 1951. Tedaj je kontrolna komisija centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije vsem okrajnim komitejem poslala dopis, ki je vseboval veliko očitkov. Tako lahko preberemo, da okrajni komiteji poročil niso pošiljali redno. Poleg tega je bil opis delovanj informbirojevcev preveč šablonski in formalen, kar ni pripomoglo k boju proti pojavom Informbiroja. V navodilu iz Ljubljane je pisalo, da se ukinjajo mesečna poročila, a da morajo vsi okrajni odbori poslati poročilo, takoj ko zaznajo kakršno koli delovanje Informbiroja. Samo to naj bi, po besedah kontrolne komisije, omogočalo razvoj budnosti in uspešno politično delo. Poleg tega je moral vsak Okrajni komite od junija 1951 izpolnjevati polletna poročila o delovanju Informbiroja.⁴²

Napetosti med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo sicer leta 1951 še zdaleč niso minile. Sovjetski zunanji minister Vjačeslav Molotov je denimo poleti 1951 dejal, da bodo Titov režim zrušili od znotraj. To je za jugoslovanske oblasti predstavljalo še dodatno grožnjo.⁴³

Mesečnih poročil o privržencih Informbiroja torej po juniju 1951 ni bilo več. Vendar to ne pomeni, da v dokumentih ne najdemo več razmišljanj o informbirojevskem sporu. Res je, da ne najdemo več dokumentov, kjer bi poimensko omenjali morebitne informbirojevce, toda še vedno lahko zasledimo zanimive analize položaja v Kranju in okolici. Bogat vir za te informacije so predvsem zapisniki sej plenuma kranjskega Mestnega komiteja KPS. Eden izmed glavnih izzivov za kranjske partijske organizacije je bilo vprašanje življenjskega standarda delavcev in kmetov. Boljši kot bi bil standard, manjša bi bila možnost, da

⁴⁰ SI_ZAL_KRA/0188, t. e 1, p. e. 1, »Politično poročilo o zunanji in notranji politični situaciji«.

⁴¹ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo z dne 12. 3. 1951«.

⁴² SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Dopis Kontrolne komisije Centralnega komiteja KPS vsem Okrajnim komitejem z dne 11. junija 1951«.

⁴³ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 198.

bi prebivalstvo postalo dovzetno za sovražne parole.⁴⁴ Oktobra 1951 je plenum Mestnega komiteja KPS izvolil nov biro, ki je prvo sejo plenuma sklical 7. novembra 1951. Na tej seji so bili partijski člani podvrženi hudi kritiki. Premalo budnosti naj bi denimo namenjali delovanju reakcije, ki naj bi po zmagi Churchilla na volitvah v Veliki Britaniji spet postala dejavnejša. Veliko težavo naj bi predstavljalo tudi nezadovoljstvo ljudi. Nekateri so izražali tudi razočaranje nad Titom, ki je obljubil, da bodo cene življenjskih artiklov ostale enake, vendar so se nato vseeno povišale. Nasploh lahko zaznamo nezadovoljstvo vodstva Mestnega komiteja KPS nad delom partijskih organizacij na nižji ravni. »*Prikazati jim [ljudem, op. a.] kako težko je bila priborjena svoboda, katero si moramo obdržati in za kar padajo tudi naši graničarji po mejah. Da danes položaj po naših granicah ni lahek, da morajo biti naši graničarji budni čuvarji kot smo bili mi v času NOV in da ti danes skoraj niso nič na boljšem*«. ⁴⁵ Zapisano nam daje vedeti, da informbirojevski spor še zdaleč ni bil končan. To kaže tudi dejstvo, da je bilo v tistem obdobju veliko obmejnih incidentov, v katerih so umrli številni jugoslovanski obmejni vojaki.⁴⁶ Ob vsem tem se zdi strah jugoslovanskih oblastnikov pred morebitnim sovjetskim napadom upravičen. Ena izmed posledic tega strahu je bil še dodatni pritisk partijskih veljakov na nižje funkcionarje, da naj še dodatno okrepijo budnost in skrbijo za pravilno tolmačenje ukrepov.

Oblastniki so seveda velikokrat zašli v paranojo in si v obtoževanju nasprotnikov izmišljali najrazličnejše besedne akrobacije. V luči tega je še posebej zanimiv zapisnik plenuma Okrajnega komiteja KPS z dne 28. marca 1952: »*Vsi sovražniki socializma od razbitih kapitalističnih ostankov pa do klerikalne reakcije informbirojevske pete kolone nam hočejo zavreti našo borbo...*«⁴⁷ V tem obdobju lahko zaznamo predvsem splošne obsodbe informbirojevcev, željo po krepitvi budnosti in željo po konsolidaciji partijskih organizacij na mestni in okrajni ravni.

To je bil sicer čas, ko se je Jugoslavija spoprijemala z ekonomskimi težavami. V letih 1950 in 1952 sta bili letini posebej slabi. Prihajalo je tudi do opuščanja obdelovalnih površin, saj se je veliko kmetov selilo v mesto. Država se je tako znašla na robu lakote, nad gladino jo je držala zgolj pomoč Zahoda.⁴⁸ Novembra 1952 je bil organiziran VI. Kongres KPJ, zadnji za časa Stalinovega življenja in zadnji, na katerem so proti Sovjetski zvezi letele tako strupene puščice. Stalin je umrl marca 1953, kar je pomenilo prelom v informbirojevskem sporu. Na kongresu v Zagrebu je Tito med drugim Sovjetsko zvezo in njeno obnašanje na zunanjepolitičnem področju označil kot imperialistično. »*Sovjetski imperialisti so besni, ker se jim je izmaknil tako masten grižljaj, kot je naravno bogastvo Jugoslavije, zato nas obtožujejo, da smo se prodali Zahodu*«. ⁴⁹

Partijske organizacije na nižjih ravneh so se takoj lotile implementacije sklepov VI. kongresa KPJ. Odsev razmišljanj o informbirojevskem sporu nam ponuja zapisnik letne konference Okrajnega komiteja leta 1952. Med drugim je zapisano, da so ZDA zainteresirane za mir na svetu in da podpirajo borbo OZN za miroljubno sobivanje. Take besede so se še nekaj let nazaj zdele povsem nepredstavljive, medtem ko so leta 1952 jasno kazale, kako je poskušala Jugoslavija loviti ravnotežje med blokoma oziroma je bila v tistem trenutku celo bližje

⁴⁴ SI_ZAL_KRA/190, t. e. 102, p. e. 385, Občinski komite ZKS Kranj, »Zapisnik seje plenuma Mestnega komiteja ZKS Kranj z dne 28. 8. 1951«.

⁴⁵ SI_ZAL_KRA/190, t. e. 102, p. e. 105, Občinski komite ZKS Kranj, »Zapisnik 1. seje plenuma Mestnega komiteja KPS Kranj z dne 7. 11. 1951«.

⁴⁶ Ob naši pritožbi. V: *Ljudska pravica*, 17. 11. 1951, št. 172, str. 1.

⁴⁷ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 3, p. e. 5, »Zapisnik seje plenuma Okrajnega komiteja ZKS Kranj z dne 28. 3. 1952«.

⁴⁸ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 204.

⁴⁹ Borba komunistov Jugoslavije za socialistično demokracijo. V: *Ljudska pravica*, 8. 11. 1952, št. 45, str. 3.

Zahodu. Vsaka jugoslovanska izjava podpore Zahodu je seveda dala Sovjetski zvezi in njenim satelitom dovolj materiala za besedne napade na Jugoslavijo.⁵⁰

V referatu letne konference Okrajnega komiteja je jasno veliko kritik namenjeno Sovjetski zvezi in njenim provokacijam. *»Kakšno je to vodenje in pomoč, ki jo Rusi nudijo svojim zaveznikom satelitom vemo, saj je njihov namen uvzeti čimveč svojih figur v te države. Danes te figure tekmujejo med seboj, kdo bo imel več vojske, kdo bo bolje ubijal, kdo bo napravil več napadov diverzij in kdo bo izselil več prebivalstva, zlasti tiste, ki se upajo gledati proti Jugoslaviji.«*⁵¹

Proti koncu referata je nekaj pozornosti namenjene tudi tistim, ki so bili izključeni iz partije. *»V borbi za izvajanje partijskega programa je partija istočasno vršila tudi čiščenje svojih vrst partiji škodljivih elementov.«* Od avgusta 1951 do avgusta 1952 je bilo na območju okraja Kranj iz partije izključenih 99 oseb. Zanimivo je, da ni nikjer točno zapisano, da bi bil nekdo izključen zaradi informbirojevskega spora. Največ članov je bilo izključenih zaradi pasivnosti in nedisciplin. Informbirojevske prestopnike verjetno iščemo v kategoriji izključenih zaradi pobega preko meje (pet oseb) in izključenih zaradi političnih vprašanj (dve osebi).⁵²

Dogajanje v letu 1952 nam zanimivo prikaže še poročilo UDV za območje Kranja (dokument na žalost ni točno datiran). V njem je zapisanih nekaj stvari, ki so bile za oblastnike zelo skrb vzbujajoče. Poročilo se osredotoča na to, kaj je možno slišati med ljudmi. Tako naj bi nekateri govorili, da se bo Slovenija odcepila od Jugoslavije, obenem pa dobila še Trst in Koroško. Poleg tega so bili ljudje izjemno nezadovoljni z oblastjo, ki so ji očitali, da se je prodala tujini, točneje Zahodu. Na terenu je bilo moč slišati parole, češ da Jugoslavija prehaja v kapitalizem in da ni prav, da je pozabila na prijateljstvo s Sovjetsko zvezo.⁵³

Leto 1953

Na VI. kongresu se je Komunistična partija Jugoslavije preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije. Februarja 1953 je prišlo tudi do preimenovanja Ljudske fronte, ki se je od tedaj naprej imenovala Socialistična zveza delovnega ljudstva. SZDL naj bi predstavljala neke vrste parlament ljudstva, kjer bi vsak dobronamerni državljani lahko izrazil svoje misli. Kljub temu je bila partija še vedno zelo previdna, kar se tiče *»škodljivih elementov«*. Država je imela hude ekonomske težave, zato so morale partijske organizacije še posebej paziti, da že v kali zatrejo državi in partiji škodljiva prepričanja.⁵⁴

Dvainsvetsetega aprila 1953 je potekala seja Okrajnega komiteja ZKS Kranj, kjer so se sodelujoči lotili analize razvoja delavskega gibanja v Kranju in okolici. Mesto Kranj se je, sodeč po zapisanem, od leta 1921 povečalo kar za šestkrat. Vendar je obenem to pomenilo ideološko plitkost delavstva, ki se ni izpopolnilo na idejni ravni. Številni delavci naj bi sicer čutili pripadnost svojemu razredu, vendar se niso zanimali za razvoj partije in njenih idej. *»V dobi okupacije je bilo od strani gestapa veliko političnih revolucionarjev zaprtih, postreljenih itd., zato se tudi razred ni mogel še nadalje razširjati, marveč je klonil. Dalje tudi resolucija IB leta 1948 je precej kvarno vplivala na ta proletariat ter ga oslabila.«*⁵⁵

⁵⁰ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 1, p. e. 1, »Letna konferenca Okrajnega komiteja Kranj«.

⁵¹ Prav tam.

⁵² Prav tam.

⁵³ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 10, p. e. 24, »Poročilo za UDV za Kranj«.

⁵⁴ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 213.

⁵⁵ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 3, p. e. 5, »Zapisnik sestanka Okrajnega komiteja ZKS Kranj z dne 22. 4. 1953«.

Mesec dni prej, marca 1953, je umrl sovjetski voditelj Stalin in začelo se je postavljati vprašanje, kaj to pomeni za odnose med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo oziroma celotnim vzhodnim blokom. Spomladi 1953 se je začelo kazati, da želi novo vodstvo Sovjetske zveze pomiritev z Jugoslavijo. Obmejnih incidentov je bilo manj, junija 1953 so bili obnovljeni diplomatski stiki med državama, in sicer na ravni veleposlanikov. Stalinova smrt je torej predstavljala prelomnico, po kateri so se odnosi začeli počasi izboljševati.⁵⁶ Vendar je v dokumentih partijskih organizacij na področju Kranja še vedno prevladovala previdnost. V zapisniku seje Okrajnega komiteja ZKS Kranj 16. junija 1953 je tako omenjeno, da številni ljudje poslušajo tuje radijske postaje in so s tem podvrženi sovražni propagandi. Konkretno so govorili tudi o namenih Sovjetske zveze: »3. vprašanje, ki je res pomembno, je vprašanje IB. Danes želijo pomrljiv odnos z nami, kar bi mi sprejeli, če bi vedeli, da imajo res čiste namene?«⁵⁷

Odnosi med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo so se torej otoplili. To je moč zaznati tudi pri branju zapisnikov partijskih organizacij s področja Kranja. Občasno je bil sicer orisan informbirojevski spor v prejšnjih letih, medtem ko hudih kritik na račun Sovjetske zveze tako rekoč ni bilo več. Tudi sicer se je gonja proti informbirojevcem počasi umirila. To nam najbolje pokaže seznam Kontrolne komisije CK ZKS iz marca 1954, ki nam denimo pove, da je bilo leta 1952 zaradi Informbiroja aretiranih 161 ljudi, medtem ko jih je bilo leto kasneje zgolj še 34.⁵⁸

Zaključek

Ko potegnemo črto pod politično dogajanje v letih 1948–1953, lahko vidimo, da je informbirojevski spor zaznamoval delo vseh partijskih organizacij, od najvišjih do najnižjih. Skozi zapisnike in poročila, ki so ohranjeni za tisto obdobje, se nam prikazujejo predvsem strahovi takratnih oblastnikov. Številni so se v tistem času bali morebitne vojaške invazije Sovjetske zveze, zato je želela partija še bolj strniti vrste, okrepiti budnost in se znebiti neželenih elementov, ki naj bi bili podvrženi sovražni propagandi. Obdobje 1948–1953 je predstavljalo enega izmed vrhuncev nasilja v Jugoslaviji. Oblastniki so velikokrat tudi najmanjši izkaz nezaupanja v partijo oziroma izraz nezadovoljstva tolmačili kot nekaj državi nevarnega. V tej luči so tudi ukrepali. To je bilo obdobje zloglasnega Golega otoka, kjer so bili zaporniki podvrženi sistematičnemu nasilju s strani države, številni so tam tudi umrli. V arhivskih virih, na katerih temelji članek, sicer ni moč najti primerov, ko bi bilo izrecno omenjeno, da se je nekdo iz Kranja in okolice znašel na Golem otoku. Vendar lahko najdemo številne primere, ko je omenjeno, da so se ljudje zaradi podpore resoluciji Informbiroju znašli v zaporu.

V članku sem želel prikazati, kako so občinske in okrajne partijske organizacije spremljale domnevne pojave Informbiroja. Prav tako sem želel osvestiti, kako so želele organizacije prenesti na teren sporočila s partijskih vrhov. Vidimo lahko, da so se odgovorni silovito odzvali na kakršne koli, četudi zgolj navidezne, pojave podpore resoluciji Informbiroja. Obenem lahko iz dokumentov opazimo tudi prepad med partijskimi voditelji, ki so živeli za to, da svoje ideje udejanjijo v praksi, in množicami navadnih ljudi. Te množice se velikokrat niso zanimale za politiko, ampak jim je bilo pomembno, da bo zemlja obrodila, da bodo cene živil sprejemljive ipd. Marsikdo je bil zaradi slabih življenjskih

⁵⁶ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 220–221

⁵⁷ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 3, p. e. 5, »Zapisnik seje Okrajnega komiteja ZKS Kranj z dne 16. 6. 1953.«

⁵⁸ Koncilija: *Politično sodstvo*, str. 292.

razmer nezadovoljen z državo in je to tudi glasno izrazil, vendar mu je to lahko prineslo težave, saj se je oblast v obdobju 1948–1953 močno trudila, da bi že kali zatrla kakršne koli pojave nezadovoljstva.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Ljubljana:

- SI ZAL LJU/0342, Fototeka.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj:

- SI ZAL KRA/0188, Okrajni komite ZKS Kranj.
- SI ZAL KRA/0190, Občinski komite ZKS Kranj.

LITERATURA

Gabrič, Aleš: Informburojevstvo na Slovenskem. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 33 (1993), št. 1–2, str. 163–175.

Gibianski, Leonid: The Soviet–Yugoslav clash and new archival sources. V: *Jugoslavija v hladni vojni*. Ljubljana, Toronto: Inštitut za novejšo zgodovino, Univerza Toronto, 2004, str. 49–70.

Gužvica, Stefan: *Fracijski boji v Komunistični partiji Jugoslavije med veliko čistko 1936 – 1940*. Ljubljana: Založba Sophia, 2019.

Judt, Tony: *Povojna Evropa 1945–2005, prva knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Koncilija, Žiga: *Politično sodstvo: Sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Pirjevec, Jože: *Jugoslavija: Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Lipa, 1995.

Pirjevec, Jože: *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011.

Pirjevec, Jože: *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1987.

Previšič, Martin: *Zgodovina Golega otoka*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2021.

ČASOPISNI VIRI

Ljudska pravica, 1948, 1949, 1951, 1952.

SUMMARY

THE REVERBERATION OF THE INFORMATION BUREAU DISPUTE IN COMMUNIST PARTY ORGANIZATIONS IN THE KRANJ DISTRICT

The article presents in more detail the impact of the Communist Information Bureau dispute on party organizations in the Kranj area. The conflict between Yugoslavia and the Soviet Union shook the world in 1948 and marked the beginning of a new era in Yugoslav politics. In the article, we can see how party organizations at lower levels followed the instructions from the top and tried to implement them. The initial surprise at the conflict was followed by a period

when the media and the minutes of party meetings still display sympathy for the Soviet Union. Later, when the persecution of the Information Bureau began at the top of the party, lower-level organizations joined. We constantly sense fear, often paranoia about the actions of the enemy, who is supposed to be ubiquitous. The leading party members of the Kranj District have always encouraged greater vigilance, larger education and knowledge of the party's problems. The problems were caused not only by overtly hostile elements, as they were often called, but also by many people who essentially did not commit enough to the quality functioning of the party.

The district organizations were soon instructed to send lists of Information Bureau sympathisers to Ljubljana and briefly describe their activities. These lists serve as an exceptional source of events at the time, as we can see how little it took for someone to be blacklisted and labelled an informer. The Communist Party of Slovenia District Committee in Kranj was one of the most active in compiling monthly reports of Information Bureau sympathisers.

In conclusion, we can see that the information bureau dispute also had an all-important impact on the operations of lower-party organizations in the Kranj District. They tried to faithfully follow the instructions from the top of the party while motivating the population to work harder and fight the enemy. The article focuses on developments in the Kranj District, so we cannot say with certainty that this was the case elsewhere, but we can assume that the action pattern was similar elsewhere in Slovenia.